

*Міхно О.П.,
кандидат педагогічних наук,
директор Педагогічного музею України, м. Київ*

**Українські видання 1917—1921 рр.
у фондах Педагогічного музею України:
наукове опрацювання і оприлюднення його результатів**

Педагогічний музей України як центральний профільний музей з історії освіти зберігає у своїй фондах рідкісні видання праць відомих педагогів, періодичні видання, підручники, дитячі книги 1917—1921 рр. З метою оприлюднення результатів наукового опрацювання цих джерел у 2017 р. науковцями музею підготовлено і опубліковано чергові випуски музейних видавничих серій «Бібліофонд Педагогічного Музею» та «Педагогічні републікації» — видання «Українська книга 1917—1921 рр.» у фондах Педагогічного музею України та «Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917—1920 рр. (з фондів Педагогічного музею України)». Обидва видання присвячені 100-річчю подій Української революції 1917—1921 рр.

Ключові слова: Педагогічний музей України, науково-дослідна діяльність, видавнича діяльність, видавничі серії, «Бібліофонд Педагогічного Музею», «Педагогічні републікації»

Ukrainian editions of 1917-1921 in the funds of the Pedagogical Museum of Ukraine: scientific processing and publication of the results

The Pedagogical Museum of Ukraine, as the central profile museum for the history of education, maintains in its foundations rare publications of the works of famous teachers, periodicals, textbooks, children's books of 1917-1921. In order to publicize the results of the scientific elaboration of these sources in 2017, scientists of the museum prepared and published regular issues of museum publishing series "Library Fund of the Pedagogical Museum" and "Pedagogical Re-publications" - the edition "Ukrainian Book of 1917-1921" in the funds of the Pedagogical Museum of Ukraine "and" Educational Chronicle on the pages of the period editions of 1917-1920 (from the funds of the Pedagogical Museum of Ukraine "). Both editions are devoted to the 100th anniversary of the events of the Ukrainian Revolution of 1917-1921.

Key words: Pedagogical Museum of Ukraine, research activity, publishing activity, publishing series, "Library fund of the Pedagogical Museum", "Pedagogical re-publications"

Не підлягає сумніву, що ґрунтовність наукового дослідження залежить від рівня його забезпечення джерельною базою. Ця аксіома стосується як математики та фізики, які є ґносеологічним ідеалом науки, оскільки їх теорії будуються строго на дедуктивній основі, так і гуманітарних наук, об'єкти дослідження яких є надзвичайно складними, а досліджувані процеси і явища важко передбачити і спрогнозувати. Відтак, джерельна база наукових досліджень у сфері гуманітарних наук об'єктивно є набагато більшою. Вивчення процесу розвитку освіти в добу Української революції 1917—1921 рр. вимагає значного комплексу джерел, серед яких — науково-педагогічні праці класиків педагогіки, підручники, фахові педагогічні часописи, дитячі книги та ін. Джерела цього драматичного, вкрай суперечливого і водночас насиченого важливими подіями часу зберігаються в провідних бібліотеках, архівах та музеях.

Педагогічний музей України як центральний профільний музей з історії освіти зберігає у своїй фондах рідкісні видання праць відомих педагогів, періодичні видання, підручники, дитячі книги 1917—1921 рр. З метою оприлюднення результатів наукового опрацювання цих джерел у 2017 р. науковцями музею підготовлено і опубліковано чергові випуски музейних видавничих серій «Бібліофонд Педагогічного Музею» та «Педагогічні републікації» — видання «Українська книга 1917—1921 рр.» у фондах Педагогічного музею України та «Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917—1920 рр. (з фондів Педагогічного музею України)». Обидва видання присвячені 100-річчю подій Української революції 1917—1921 рр.

Розглянемо кожне видання детальніше. У каталозі-путівнику «Українська книга 1917—1921 рр. у фондах Педагогічного музею України» представлено усі видання зазначеного періоду, що зберігаються у фондах музею у складі колекції «Педагогічна україніка 1842—1923 рр.», яка входить до наукового об'єкту «Колекція стародруків Педагогічного музею України» (рукописи, стародруки та рідкісні видання 1477—1923 рр.), що становить національне надбання [1]. Видання є третім випуском започаткованої у 2015 році видавничої серії «Бібліофонд Педагогічного музею», мета якої — оприлюднення результатів наукового опрацювання фондів музею у формі каталогів книжкових музейних колекцій.

Мета і завдання каталогу-путівника — не лише докладний бібліографічний перелік літератури, а й представлення фактологічних відомостей, які допомагають розкрити історію створення та подальшу долю конкретного видання. Ці відомості систематизовано у анотованих покажчиках «Автори, перекладачі, редактори, упорядники, художники, видавці», «Видавничі організації», «Культурно-освітні організації, педагогічні товариства». Крім того, каталог-путівник містить такі покажчики: іменний, назв творів друку, друкарень, видавничих організацій і установ, видавців і видавництв, місць видань творів друку, печаток, штампів, присвят, епіграфів та інших поміток [4].

Загалом у фондах Педагогічного музею України зберігається 163 українські видання 1917—1921 рр. Відповідно до Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання [3], науковцями музею віднесено до українських видань періоду 1917—1921 рр. книги та періодичні видання, надруковані українською мовою, та надруковані іншими мовами на території сучасної України. Таким чином, каталог складається з трьох частин: «Книги українською мовою» (103 видання), «Книги іншими мовами» (22), «Періодичні видання» (38).

Усі видання, вміщені у каталозі-путівнику, укладачами опрацьовані *de visu*, що дало змогу розкрити зміст видань, а також застосувати повний бібліографічний опис, без скорочень, зі збереженням усіх відомостей, представлених на титульному аркуші та у змісті. Укладачами розкриті псевдоніми та криптоніми, встановлені місце і рік видання книги, відсутні на титульному аркуші; максимально збережено особливості орфографії описуваних видань.

Варто підкреслити, що всі представлені у каталозі-путівнику видання оцифровано. Посилання для завантаження у форматі PDF та розмір файлу подано після кожного бібліографічного опису. Кінцевий елемент опису — відповідні шифри зберігання книг у фондах музею.

подаємо приклад бібліографічного опису:

Кершенштайнер Г. Що таке державногромадянське виховання / Д[окто]р Георг Кершенштайнер. Авторизований переклад із третього ляйпцігського видання Д-ра Василя Сімовича; 3 переднім словом автора, його портретом та біографією; [Передмова «Від Видавців» В. Сімовича, Р. Смаль-Стоцького]. — Київ; Раштат: Заходом Бібліотеки «Нові Виховничі Шляхи». [Друкарня «Союза Визволення України»], 1918. — 94 с.: портр. — («Нові Виховничі Шляхи». Бібліотека новітніх педагогічних авторів / Під ред. Д-ра Василя Сімовича і Д-ра Романа Смаль-Стоцького). — [Ціна 3 гривні (3 марки, 4 корони)].

<https://goo.gl/3mYwtm>
35048/3075Рк

39 MB

Зміст видання розкриває така інформація, вміщена у каталозі-путівнику:

Від видавців. Др. Георг Кершенштайнер (Життєписна замітка). Передмова Автора до українського видання. 1. Суперечність у політичному розумінні тямки, що таке державногромадянське виховання. 2. За вузьке та за широке розуміння тямки. 3. Властива етична тямка державногромадянського виховання. 4. Трудова громада — підвалина державногромадянського виховання. 5. Про деякі сутні признаки державногромадянського характеру. 6. Практичні зразки державногромадянського виховання по вищих школах. 7. Практичні зразки державногромадянського виховання в початкових школах. 8. Державногромадянське виховання й авторитет. 9. Індивідуальність і соціалізм. Термінологічний словарець (українсько-німецько-російський).

У анотованих покажчиках щодо цього видання подано таку інформацію із зазначенням наприкінці номеру видання у каталозі, яких ця інформація стосується:

Кершенштайнер Георг Міхаель (нім. Georg Michael Kerschensteiner; 1854—1932) — німецький педагог, автор теорії громадянського виховання. Сприяв упровадженню в навчально-виховний процес активних методів навчання з широким використанням наочних посібників, практичних робіт, екскурсій. Автор передмови до українського видання книги «Що таке державногромадянське виховання» (1918). — 30

Сімович Василь Іванович (псевдоніми і криптоніми: Верниволя В., Сімартич, Васаген, В. С., Вв., В-я., В., Сім-ич; 1880—1944) — український мовознавець, педагог, перекладач, книговидавець. У 1920—1923 — редактор «Української накладні» Я.Оренштайна (Берлін). Перекладав з німецької, польської, російської та давніх мов. — 30, 51, 52, 138

Смаль-Стоцький Роман Степанович (1893—1969) — український мовознавець, політичний діяч, дипломат. У 1925—1939 — професор

Варшавського університету, в якому викладав слов'янську філологію. Після 1945 — емігрант у Німеччині, а з 1947 — у США, де працював професором історії, директором Слов'янського університету (Мілоукі (шт. Вісконсин), згодом — Вашингтон; округ Колумбія). Із 1952 — голова, а з 1955 — президент Наукового Товариства Шевченка у США. — 30, 90.

Щодо періодичних видань 1917—1921 рр., то в аспекті історії української освіти найбільш цінним є журнал «Вільна українська школа». Укладачами каталогу-путівника вперше розкрито зміст усіх номерів цього часопису, що зберігаються у музеї, наприклад:

Вільна українська школа / Видає «Всеукраїнська Учительська Спілка». Редагує Комітет. Відповідальний редактор О. Дорошкевич. [Київ]: Друкарня Акц[іонерного] Т[овариств]ва «Петро Барський у Києві», 1917 (рік перший). — № 2 (жовтень). — С. 65—128. Печатка: Т-во «Час в Києві»; Книгозбірня.

<https://goo.gl/olP4lh>

35 MB

3487/187Ж

Єдина школа / П. Х. [П. Холодний]

Кілька слів про організацію народної Освіти / С. Черкасенко.

Соціалізація народної Освіти / Я. Чепіга

Принципи українознавства / Ф. Сушицький [Промова, яка була виголошена на одкритті Українського Народного Університету]

Позашкільна Освіта / С. Русова

Організація народних хорів на Україні / О. Приходько

Про низчу школу на Україні / І. Ющишин

Огляд життя середньої школи / О. Дорошкевич

Про вищі українські школи на Вкраїні / Ф. Сушицький [Пед. музей]

З діяльності Секретаріату Народної Освіти (Про інструкторів шкільної освіти...)

Хроніка: Всеукраїнська Учительська Спілка...II Українська державна Гімназія. Перша українська імени Т. Шевченка Гімназія в Києві [М. Кравчук]. Українські гімназії

Критика:

Пелех П. Курило О. Початкова граматики української мови. Частина I. Київ: Вид. Т-ва «Криниця», 1917. 46 с. Ціна 70 коп.

Білецький Л. Хуторний Т. (Т. Лубенець). Читанка. Перша книжка після граматики. Видання третє, поповнене, 1917 р.

Русова Р. Видання Педагогічного Бюро Полтавського Губернського Земства. «Киянин» [С. Черкасенко]. Граматка. Зложила М. Балченко. Полтава: Видання Педагогічного Бюро Полтавського Губернського Земства, 1917.

Злобинців М. Арифметика. Ч. I. Цілі числа. Для народніх шкіл і нижчих класів середніх шкіл. Спільне видання Золот. Тов. «Просвіта» і А. І. Бославського. Ухвалена бюро Золот. Учит. З'їзду. Ціна 65 коп.

Русова Р. Чередниченко В. Захистки для селянських діток у літку. Катеринослав: Українське видавництво. Ціна 30 коп.

М. З. [М. Зеров]. Нібур. Оповідання про давніх героїв. З німецької мови переклав М. Якимовецький. Петроград: Видання «Благодійного Товариства по виданню загально-користних та дешевих книжок», 1916. 83 с. Ціна 40 к.

Дорошкевич О. Нест. Літ. Українсько-руський Словничок до Кобзаря Т. Г. Шевченка. Херсон, 1917. 82 с. Ціна 75 коп.

Зеров М. Грушевський М. Всесвітня історія в короткім огляді. Частина I, друге видання. Київ, 1917. 167 с. Частина II. Київ, 1917. 176 с. Ціна за обидві частини 5 карб.

Зеров М. Коцюбинський М. Іван Франко. Реферат, читаний у Чернігівський «Просвіті», р. 1908. Київ: Криниця, 1917. 32 с. Ц. 25 коп.

Бібліографія

Нові книги, які надійшли до редакції

Од контори

В анотованих покажчиках щодо часопису «Вільна українська школа» подано інформацію про сам журнал та про усіх його дописувачів.

Таким чином, інформація, подана у бібліографічному описі та в анотованих покажчиках, є значною допомогою науковому співробітнику музею у його роботі, адже дає змогу цікаво представити відвідувачу конкретне видання, поінформувати про всіх людей, причетних до його створення та виходу в світ, розповісти про долю книги на основі вміщених у ній штампів і печаток і т.д. У каталог-путівник також введено спеціальний розділ «Альбом ілюстрацій», що значно збагатило видання.

У 2014 році Педагогічним музеєм України започаткована видавнича серія «Педагогічні републікації», яка має на меті популяризувати і актуалізувати маловідомі або призабуті праці вчених, педагогів, освітніх діячів минулого. Книга «Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917—1920 рр. (з фондів Педагогічного музею України)» [2] є четвертим випуском цієї серії і містить републікації інформаційних повідомлень про розвиток освіти в добу Української революції 1917—1921 рр., що публікувалися на сторінках українських журналів цього періоду.

Педагогічні та історико-культурні періодичні видання є невід'ємною частиною української педагогічної науки, її історії та розвитку. Вони містять цінні матеріали з історії школи й освіти і водночас багато в чому вони — жива сучасність, оскільки на їх сторінках висвітлювалися питання, актуальні й сьогодні. Звернення до цього джерела дає унікальну можливість наочно уявити, над чим міркували, що планували і як діяли освітяни у 1917—1921 рр.

Як і решта випусків серії, це видання складається виключно з першоджерел. Переважну більшість републікацій становлять інформаційні повідомлення про різноманітні події у галузі освіти доби Української революції (відкриття нових навчальних закладів, проведення з'їздів, нарад тощо), проте до видання увійшли й кілька статей про стан освіти того часу, а також резолюції учительських з'їздів та некрологи українських учених, педагогів, освітніх діячів, які померли чи були знищені у цей період.

Матеріали розміщено у хронологічній послідовності. Після кожної републікації подано бібліографічний опис видання, де матеріал було опубліковано вперше. В текстах є пропуски, на місці яких ставиться три крапки, в дужках [...].

Основним джерелом, використаним у підготовці цього випуску серії, є журнал «Вільна українська школа» (Київ, 1917—1920). Також використано й інші часописи, що зберігаються у фондах музею, а саме: «Подільська воля» (Вінниця, 1917), «Просвітянин-кооператор» (Ромни, 1919—1920), «Пролетарська освіта» (Київ, 1920—1921), «Мир труда» (Харків, 1918—1919). Перелік усіх примірників зазначених видань, наявних у фондах, подано наприкінці видання.

З метою надання зацікавленому читачеві якнайширшого доступу до видавничих серій «Бібліофонд Педагогічного Музею» та «Педагогічні републікації» видання виходять у двох варіантах: друкованому та електронному, який розміщується на сайті Педагогічного музею України <http://pmu.in.ua/> у розділі «Публікації».

Однак цим не обмежується робота з популяризації підготовлених видань. Як правило, після виходу чергового видання відбувається його презентація у музеї. При цьому презентація спеціально вводиться в контекст більш значної події, стає органічною складовою масштабнішого заходу, своєрідним акцентом у його проведенні. Наприклад, презентацію каталогу-путівника «Українська книга 1917—1921 рр.» у фондах Педагогічного музею України було проведено у березні 2017 р. у межах урочистого відкриття виставки «Українська книга 1917—1921 рр.», концепція якої була створена на основі структури каталогу-путівника. Крім того, це видання було презентовано на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Розвиток освіти в добу Української революції (1917—1921 рр.)» (м. Київ, 17.05.2017 р.), Всеукраїнському Музейному Форумі (м. Переяслав-Хмельницький, 3—5.07.2017 р.) та Всеукраїнській науково-практичній конференції «Музей як візуальний текст культури» (Черкаси, 6—7.09.2017 р.).

Наголосимо, що особливістю роботи над видавничими серіями «Бібліофонд Педагогічного Музею» та «Педагогічні републікації» є їх підготовка науковцями музею у співпраці з провідними українськими вченими у галузі історії освіти (науковий консультант – Ольга Сухомлинська, доктор педагогічних наук, дійсний член НАПН України).

Підсумовуючи, зазначимо, що науково-дослідна робота та оприлюднення її результатів у структурі роботи Педагогічного музею України відіграють провідну роль, працюючи на його імідж, роблячи вагомий внесок у вивчення, збереження і популяризацію кращих надбань української педагогічної спадщини.

Список джерел та літератури:

1. Міхно О. Національне надбання у Педагогічному музеї України [Про науковий об'єкт «Колекція стародруків Педагогічного музею України»,

- що становить національне надбання] / О. Міхно // Наука і суспільство. — 2015. — №1—2. — С. 2—10.
2. Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917—1920 рр. (з фондів Педагогічного музею України) / Педагогічний музей України ; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. — К. : ПМУ, 2017. — 182 с. — (Сер. «Педагогічні републікації» ; вип. 4).
 3. Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16>
 4. Українська книга 1917—1921 рр. у фондах Педагогічного музею України : Каталог-путівник / НАПН України, Педагогічний музей України ; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. — Київ : ПМУ, 2017. — 176 с. ; іл. — (Сер. «Бібліофонд Педагогічного Музею» ; вип. 3).